

בימים ההם בזמן הזה: מצפים לנסים בחנוכה

(1) מסכת שבת דף לב. (וכן במסכת תענית דף כ:)

לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושים לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכותיו אמר רבי חנין מאי קראה? "קטנתי מפל החסדים, ומפל האמת" (בראשית לב, יא)...

(2) מסילת ישרים – פרק ט (ר' משה חיים לוצאטו זצ"ל, 1707-1746 [רמח"ל])

...דע כי יש יראה ויש יראה: יש יראה ראויה ויש יראה שוטה, יש בטחון ויש הוללות. כי הנה האדון ברוך הוא עשה את האדם בעל שכל נכון וסברא נכוחה לשינהג עצמו על דרך טוב וישמר מן הדברים המזיקים אשר נבראו לענוש את הרשעים, ומי שירצה שלא ינהג עצמו בדרך החכמה ויפקיר עצמו לסכנות, הנה אין זה בטחון, אלא הוללות. והנה הוא חוטא במה שהוא נגד רצון הבורא יתברך שמו, שרוצה שישמור האדם את עצמו...

(3) ספר החינוך – מצוה תקמו

...עם היות הקב"ה משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזירתו ובמצותו, לפי זכותם או חיובם, אעפ"כ צריך לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים, כי הקב"ה ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שתהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו"כ יחייב הטבע שאם תפול אבן גדולה על ראש האיש, שתרצץ את מוחו, והקב"ה חנן גופות בני האדם ויפח בהם נשמת חיים בעלת דעת, לשמור מכל פגע... אמנם יש קצת מבני אדם אשר המלך חפץ ביקרם לרוב חסידותם ודבקות נפשם ודרכיו בה, אבל רוב בני האדם בחטאם לא זכו אל המעלה הזאת, וע"כ תצוינו התורה לשמור משכונתינו ומקומתינו לבל יקרנו מות בפשיעתנו, ולא נסכן את נפשותינו על סמך הנס...

(4) קדושת לוי - קדושות לחנוכה, קדושה ראשונה

...והנה הלא ידוע שכל הנסים וכל ההארות שנתגלה בימים קדמונים, מתגלה בכל שנה ושנה. כגון בחנוכה, הנס של חנוכה והחסדים שהיה למתתיהו בן יוחנן כהן גדול, כאשר אנו מדליקין הנרות של חנוכה. ובפורים, מתגלה הנסים והחסדים שנתגלה בימי מרדכי ואסתר, וכן נתגלה בכל שנה ושנה. וכן ההארה דבשבועות, נתגלה בכל שנה ושנה קדושת מתן תורה. וכן בראש השנה, נתגלה הארות בריאת העולם. כמבואר בכתבי האר"י (עי' פע"ח שער מקרא קודש פ"ג; שער ר"ה פ"א). **לכן התקינו הברכה 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה'...** וזה היה כוונת אנשי כנסת הגדולה 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה', כלומר, שאלו החסדים וההניסים וההארות שהיו אז בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, נתגלה עד עכשיו, בזמן הזה. וגם בנוסח ד'על הנסים' נאמר גם כן 'ולעמד ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה', ולכאורה תיבת 'ופורקן כהיום הזה' אין לו הבנה. ולפי עניות דעתי יתכן לומר, כלומר, שכהיום הזה הפורקן והתשועה שהיה אז בימים ההם, בימי מתתיהו כו'. וזהו 'לשנה אחרת עשאו י"ט וקבעום בהלל ובהודאה' (שבת כא, ב), כלומר, שקבעו שאלו ההארות והנסים והחסדים יהיו תמיד, ובהו אנו ממשיכין ההארה תמיד בכל זמן. וזה 'קבעום', כלומר שקבעו אותם בכל דור ודור.¹

(5) אורח חיים – סימן קפז [דיוקים בנוסח ברכת המזון], סעיף ד

הגה: ואומרים על הנסים בחנוכה ובפורים, קודם ועל הכל וכו'; ואם לא אמרו, אין מחזירין אותו (טור). וע"ל סימן תרפ"ב.² ומ"מ יוכל לאומרו בתוך שאר הרחמן, ויאמר: **הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו', והכי נהוג (כל בו).**

¹ וע"ע קדושת לוי - חנוכה - בנוסח הברכה אומרים 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה'. כי כל הניסים היו למעלה מהזמן, כמו ניסי מצרים וים סוף וירדן, וכל הניסים היו למעלה מהטבע, מה שאין כן נס חנוכה ופורים היו בתוך הטבע, דחשמונאי ובניו עשו מלחמה, ובפורים היתה אסתר המלכה. לכן מברכין בחנוכה שעשה ניסים כו' 'בזמן הזה', רצה לומר בתוך הזמן, שהוא עולם הזה, בתוך הטבע עשה ניסים, שהכל היה מאתו יתברך... ובכל שנה בימים הללו מתגלה הנס ההוא, והשם יתברך ברוך הוא משפיע בימים הללו לעמו תשועה ופדיון. וזהו שאנו אומרים בשמונה עשרה (נוסח 'על הנסים') ולעמד ישראל עשית כו' כהיום הזה, 'כהיום' דייקא, רצה לומר דגם היום הוא התשועה ופדיון בימים ההם כמו בעת ההוא:

² וז"ל רמ"א (שם) – "הגה: י"א כששכח על הנסים בברכות המזון כשמגיע להרחמן יאמר: הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו' (כל בו, וכבר נתבאר סימן קפ"ז סעיף ד)''.

6) שערי תשובה (שם; וע"ע בישועות יעקב - סימן תרפב, ס"ק ב)

ויאמר הרחמן הוא כו' - ועיין מ"ש א"י בבכ"ש³ דאע"ג דמוכח בברכות שאין להתפלל שיעשה לו נס מ"מ כיון שאומר יעשה לנו לשון רבים שפיר דמי. ולכן בנוסח שאחר נשיאת כפים לא יאמר ויעשה לי ניסים רק ויעשה לנו. וגם יש לחלק דכגון ההיא דמלחמת חשמונאי שהנסיים היו דרך טבע העולם לא היה תפלת שוא אבל צריך לזהר מלהתפלל שיעשה לו נס היוצא מדרך טבע העולם, ואין ראייה מעובדא דר"ח בן דוס' דרב גובריי וע"ד "ותגזר אומר ויקס" ע"ש:

7) מסכת עבודה זרה דף יח:

...הוה הנהו כלבי דהוו קא אכלי אינשי, שקל קלא שדא בהו, הוו קאתו למיכליה, אמר: אלקא דמאיר ענני! שבקוה, ויהבה ליה. לסוף אשתמע מילתא בי מלכא, אתיוה אסקוה לזקיפה, אמר: אלקא דמאיר ענני! אחתוה...

8) מהרש"א (שם)

אלקא דמאיר ענני וכו'... ויש לדקדק היאך ייחד ר"מ שמו של הקב"ה על עצמו בחייו שהרי אמרו אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם שנאמר אלקי אברהם ופחד יצחק וגו' וי"ל דלא אמר אלקא דמאיר כו' רק לסימן בעלמא על שמו, ולא נתכוין כל עיקר על שמו רק נתכוין אלקא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יעננו או שאמר אלקא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה, כמו שייסד הפייט ומי יאיר לך מאיר כו', הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם וק"ל:

9) בית יוסף - אורח חיים, סימן תרע

ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות? וי"ל:

- 1) שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס.
- 2) ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה.
- 3) אי נמי שבלייל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה:

10) מאירי [בית הבחירה] - מסכת שבת דף כא:

ויש מי שפירש שאף הם הרגישו במיעוט השמן וחלקוהו לשמנה לילות כשיעור ההליכה והחזרה. ואין נראה לי שא"כ היאך היו הם סומכים על הנס בלילה ראשונה:

11) שיח שרפי קודש - חלק שני, שבת ומועדים, חנוכה אות מה, עמ' ריא

הרה"ק בעל חי' הרי"ם זצוק"ל הקשה מדוע בשום מצוה לא תקנו חכז"ל מהדרין מן מהדרין רק במצות נר חנוכה? ותי' שבאמת לא הי' ישראל סומכין על הנס רק הי' חולקין את הפך שמן לשמונה ימים ועשו פתילות דקות שיספיק לשמונה ימים אף על פי שלא יהי' בהידור כל כך, דהא כל יום לא יהי' רק שמן מעט ופתילות דקות, ועשה הקב"ה נס שבכל יום דלק בהידור כמו שמן מרובה ופתילות עבה, ומפני זה תיקנו מהדרין מן מהדרין שכל הנס הי' ההידור. ובזה מתורץ קושית המפורשים שבליילה ראשונה לא הי' נס כלל שגם כן הי' נס בלילה ראשונה במה שדלק בהידור וד"ל.

12) ספר יצירה - פרק ה

המליך אות ס' בשינה, וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וצר בהם קשת בעולם, וכסלו בשנה, וקיבה בנפש זכר ונקבה.

³ בבכור שור

⁴ איוב פרק כב, פסוק כח; עיין מסכת סוטה דף יב.